

Ny dynastisk historia

Liesbeth Geevers

Är det möjligt att diskutera ett nytt forskningsfält som heter ”ny dynastisk historia”? Fanns det då något som vi brukade benämna ”gammal dynastisk historia”? Detta bidrag hävdar att en ny dynastiska historia faktiskt finns – ett fält som har vuxit ut ur många andra fält, såsom statsbildningshistoria, hovstudier, adelsstudier, kvinnohistoria, familjehistoria med mera. Nya insikter om alla dessa fält tillåter en omvärdering av kanske ett av de äldsta inom historieämnet nämligen dynastisk historia. Genom nya perspektiv och forskningsmetoder förvandlas ett ämne som kan verka vara gammaldags och ointressant till något innovativt med stor påverkan på alla fält det växte ut ur. Under de senaste åren har det arrangerats många konferenser med resulterande antologier, samt många artiklar och monografier som formar detta nya fält. Denna nya dynastiska historia kännetecknas av sin internationella karaktär. Många av de forskare som skapade fältet var tyska och studerade tyska furstehus. Det fanns ju så många och på grund av förstfödsrättens sena genombrott i det tysk-romerska riket var frågan hur arvet fördelades mellan arvingarna, och relationerna sinsemellan, tills ungefär 1700 betydelsefull för statens möjlighet att centraliseras och bildas.¹ Men själva dynastierna var förstås ett enormt internationellt, och även transnationellt, fenomen och forskningen likaså.² Det finns pågående forskningsprojekt som fokuserar på Jagiellonerna, Habsburgarna och Oldenburgarna, för att nämna bara några,³ medan konferenser om temat kan räkna med deltagare från inte bara hela Europa utan hela världen.⁴ Några av de viktigaste begreppen som präglar den nya dynastiska forskningen utvecklades i icke-europeiska kontexter.⁵

Om vi skulle formulera en avgörande skillnad mellan ”gammal” och ”ny” dynastisk forskning, så är den att moderna forskare brukar fokusera på fler familjemedlemmar än förr. Det finns fortfarande många böcker med ”dynasti” i titeln som fokuserar på en rad enstaka härskare, men det nya perspektivet blir alltmer dominerande.⁶ Hur skedde detta skifte från dynastisk forskning, där dynastier fungerade framför allt som ordningsprincip i politisk historia, till en mer inkluderande syn på härskande familjer, som präglas av sociala och kulturella metodologier? Dynastiforskning är som Rom: många vägar leder dit. I den här artikeln, diskuterar jag fältets framkomst från tre olika håll: en idéhistorisk, en socialhistorisk och en kulturell väg.

Vad är en dynasti och vad gör den? Ny dynastisk historia som begreppshistoria

Det arrangerades en konferens 2017 med titeln ”The Modern Invention of ‘Dynasty’: A global intellectual history, 1500–2000”. Den grundläggande tanken bakom konferensen var att termen ”dynasti” aldrig användes före 1800-talet. Tidigare talade samtida observatörer främst om ”hus” (*Haus, casa, maison* etc.). Om vi historiker använder termen dynasti när vi diskuterar den förmoderna perioden, ska vi alltså vara medvetna om att termen inte hade någon – eller en ganska annorlunda – betydelse i tiden. Det vill också säga att det är historikerna själva som ger betydelse till termen, antingen explicit, genom att faktiskt definiera den, eller implicit, genom att använda den på ett visst sätt. Det saknas en historiografi om begreppet ”dynasti”, som det till exempel finns om begrepp som ”byråkrati”, ”hov” och ”adel”, begrepp som det har vridits och vänts på under årtionden. Men ändå finns det en början till dynastins begreppshistoria. Wolfgang Weber formulerade redan 1998 en av de mest citerade definitionerna av ”dynasti”.⁸ Enligt Weber var en dynasti

eine optimierte Erscheinungsform der Familie, die sich durch erhöhte Identität (und damit verstärkte Abgrenzung nach Außen), ausdrücklich gemeinsam genutzten (individueller Verfügung durch Familienmitglieder entzogenen) Besitz (Güter, Ränge, Rechte, Ämter), im Interesse ungeschmälerter Besitzweitergabe bzw. maximaler Besitzerweiterung bewußt gesteuerte Heirat und Vererbung sowie daher in der Regel gesteigerte historische Kontinuität auszeichnet. Sowohl die Entstehung einer Dynastie als auch deren Verfestigung sind deshalb wesentlich als Ergebnis bewußter Handelns aufzufassen, welchem entsprechend typische Elemente und Muster zugeschrieben werden können.

Under de senaste åren har fler och fler historiker, såväl tysk- som engelskspråkiga, börjat använda definitionen, och även anpassat den, vilket ger fältet en viss kärna.⁹ Även om varje historikers exakta definition fortfarande beror mest på sammanhanget som hen undersöker, verkar det finnas en konsensus om att dynastier bör betraktas som en makt- och statusgrupp bestående av både män och kvinnor, vars centrala syfte var att själva gruppen, men också dess makt och status, skulle fortsätta bestå. Vilka medlemmarna i gruppen var är dock en empirisk fråga. Dynastiers kärna var utan tvivel de individer som tillhörde den patrilineära familjen: alla så kallade äkta avkomlingar av familjens manliga medlemmar. Men i vissa sammanhang kunde också oäkta släktingar forma del av gruppen, och även kognatiska avkomlingar

(av kvinnliga familjemedlemmar) kunde spela en roll i maktutövandet eller som bärare av den dynastiska identiteten.¹⁰ Arvarrangemang, giftermål och ståndsmässigt underhåll av alla medlemmar var de viktigaste frågor som dynastiers överhuvuden fick ta hand om. Hur de hanterades bestämde i stora drag hur familjegruppen såg ut, hur den fungerade som grupp och om den lyckades överleva eller inte.

Där dynastiska intressen var kopplade till sådant som vi brukar associera med statsbildning – som internationella giftermål, eller ansträngningar för att yngre bröder hamnade i rätt position utomlands – har historiker (och statsvetare) utvecklat begreppet *reason of dynasty* som motsats till *reason of state*.¹¹ Begreppet lyfter fram att historiker borde tolka mycket beslutsfattande under den förmoderna perioden utifrån dynastiska intressen, i stället för utifrån statsintressen. *Reason of dynasty* ger oss instrument att tolka dynastiernas beteende utåt, medan andra begrepp som dynastibildning – etablerandet av dynastins makt, till exempel när en ny tillkommen dynasti ingår giftermål med etablerade hus¹² – eller dynastisäkring – säkerställning av dynastins position, till exempel genom att tillåta fler söner att gifta sig för att skapa avkomlingskap¹³ – talar om interna processer som påverkade familjens maktställning.

Utöver denna begreppsfamilj, finns det också andra nya begrepp som gör dynastisk forskning mer hanterbar, såsom dynastisk identitet (som diskuteras ytterligare nedan) och dynastisk centralisering, processen varigenom ett överhuvud blev allt mer dominerande inom familjen. *Reason of dynasty*, dynastibildning, dynastisäkring, dynastisk identitet och dynastisk centralisering ger tillsammans historiker viktiga analytiska verktyg för att ta itu med sociala, kulturella och politiska fenomen som präglade den tidigmoderna världen.

Familjer i centrum: ny dynastisk historia som socialhistoria

Det finns en tydlig koppling mellan hovstudier och dynastisk historia. Personerna som undersöks växte upp och utbildades i hovmiljön, som bildade deras sociala sammanhang. Dynastiska studier växte fram ur samma historiografiska kontext som hovstudier kom ur: 1970-talets antropologiska vändning. Denna vändning tillät historiker att vidga perspektivet på till exempel, statsbildning genom att förstå att inte bara institutioner var viktiga utan också mer informella grupper och nätverk. Patronagesystemet knöt ihop allehanda adel, byråkrater, diplomater och borgare.¹⁴ Denna nya synvinkel rehabiliterade hovstudier, eftersom hovet var den främsta platsen

där olika grupper mötte varandra och också själva fursten.¹⁵ I stället för en teater där lätt löjeväckande hovmän försökte imponera på varandra, och kvinnfolket, genom dekadent konsumtion och slöseri med pengar, visade sig hovet vara korsvägen där olika eliter träffades och makten förhandlades fram.¹⁶ Samtidigt stod det klart att patronagesystemet också betydde att personliga eller familjeloyaliteter vägde mycket tyngre än statens abstrakta intressen, även för många av dem som var inblandade i statsapparaten. Adliga, hovmän, diplomater och soldater var främst ute efter att öka den egna familjens status och rikedom.¹⁷ Det är logiskt bara ett nästa steg att tillämpa detta familjeorienterade perspektiv också i familjen som stod i centrum av allt: härskande dynastierna.

Familjeperspektivet på maktutövning och statsbildning ger också anledning till att knyta till forskning om familjer. Den äldre historiografin om den europeiska, adliga familjen hävdar att familjerna utvecklades från stora, löst organiserade släktskapsgrupper till mycket mindre och tätt organiserade patrilineära grupper mellan år 1000 och 1300, när primogenituren kom fram. Mer aktuell forskning hävdar däremot att denna utveckling skedde under en mycket längre period och nådde sin höjdpunkt först mellan 1400 och 1700.¹⁸ Enligt den nyare forskningen innebar introducerandet av primogenituren inte att de uteslutna arvingarna övergavs helt och hållet, utan att makten inom familjen skiftade från många medlemmar till få – eller även bara en: familjeöverhuvudet – och att de andra släktingarna blev mer och mer beroende av familjeöverhuvudet för finansiellt stöd och status. På så sätt blev familjerna mer och mer hierarkiskt ordnade enheter, där alla samarbetade tillsammans under chefens ledning. Situationen återspeglades ganska tidigt i franska krönikor, där vi ser att kungarnas många familjemedlemmar tillåts mindre och mindre autonomi mellan 1200- och 1400-talet.¹⁹ Denna situation återspeglas i familjenätverk som dynastihistoriker har lyft fram under de senaste åren.²⁰

Att kvinnor hade mycket utrymme att röra sig inom och mellan sådana familjegrupper har också blivit helt klart. Fokus på kvinnor vid hov, som regenter och som medelpunkt i nätverk har lyft fram andra familjemedlemmars roll i och betydelse för dynastier,²¹ inte minst i historiografi angående Sverige.²² Den rika historiografin om kvinnor är därmed en viktig byggsten för dynastiernas nya konceptualisering som grupp. Likaså ser vi nu en ökning i biografier om dynastiernas underordnade män: yngre bröder som spelade en roll som generaler, guvernörer eller som plågoris till den äldste brodern. Särskilt yngre österrikiska ärkehertigar har lyfts fram av denna nya trend,²³ men Jonathan Spangler skissar också de franska kungarnas yngre bröders – traditionellt kallad *monsieur* – öde under en längre period i sin kommande bok. Deras minskande autonomi men fortsatta betydelse som

(symboliskt) stöd till kungamakten mellan 1550 och 1815 visar hur rollen som kungliga bröder spelade i Frankrike förändrades.²⁴ Inom svensk historia har Björn Asker pekat på den roll Karl X Gustav spelade under åren som kusin, möjlig make och senare efterträdare till drottning Kristina. Även Karl Gustavs yngre bror Adolf Johan har nyligen fått sin biografi skriven.²⁵ Historiker som fokuserar på emotioner bidrar också till fältet genom sin forskning om förhållanden mellan släktingar.²⁶

Antropologiskt inspirerad nätverks- och hovforskning, i samband med den ökande uppmärksamhet som kvinnor fått under de senaste åren och familjeforskningens nya teser, har dragit fram *alla* familjemedlemmar (även, ganska nyligt, yngre bröder) som betydelsefulla spelare inom dynastier. Även de hov där olika släktingar hade sin egen maktbas ses inte längre som enskilda hov, utan allt oftare i samband med varandra.²⁷ Nästa steg i det här forskningsområdet är nu att kartlägga de sociala dynamiker som rådde mellan alla dessa släktingar, alltid med tanke på den växande dominansen av familjens överhuvud.²⁸

Dynastisk kultur: identiteter i bild

Forskning om hov och kungligheter har alltid starkt betonat de kulturella uttryck för makt och status som de använde för att markera sin position i samhället. Porträttkonst, palatsbyggnationer, konstnärligt och vetenskapligt mecenatskap och presentutväxling har alltid varit del av kulturellt inriktade hov- och adelsstudier.²⁹ Enskilda gynnare, som kejsare Rudolf II,³⁰ har traditionellt utforskats av konsthistoriker. Dynastin som helhet spelar i sådana arbeten inte alltid en central roll, vilket till exempel är tydligt i Peter Burkes inflytelserika bok om Ludvig XIV:s "skapande". Burke betraktar kungen ur ett rent individuellt perspektiv.³¹ Under de senaste åren har fokus skiftat från individer till grupper, och grupprepresentationer. Inte bara konstnärlig *output* utforskas, utan också de mera osynliga kulturella normer som rådde inom familjer. Habsburgarnas eget "sätt att dö" har blivit föremål för forskning,³² och senare historiker har pekat på andra exempel av en dynastis särskilda "sätt att göra", och beteenden som markerade dynastin. Genom att utföra vissa saker på ett visst sätt kunde familjemedlemmar visa att de tillhörde familjen. Ett exempel är Habsburgarnas (otvivelaktigt inscenerade) vana att visa respekt för *viaticum* (den invigda värden som ska ges till en döende i de sista sakramenterna) genom att stiga av hästen eller ur karossen, ge den till prästen och själv följa till fots.³³ Denna *viaticum*-vana var del av den så kallade habsburgska fromheten. Anna Coreths klassiska bok om denna *pietas austriaca* har inspirerat många moderna arbeten om speciella dynastiska typer av fromhet, inom olika habsburgska grenar,

men också inom andra (huvudsakligen katolska) hus.³⁴ Habsburgarna har blivit föremål för fler monografier om sin familjekultur,³⁵ men även andra hus har blivit uppmärksammade av historiker.³⁶ Inte bara beteenden, också föremål, kunde ha en specifikt dynastisk betydelse, som Susan Broomhall och Jacqueline van Gent visat för huset Oranien-Nassau. Dess kvinnliga ättlingar brukade odla apelsinträd, en tydlig hänvisning till deras koppling till dynastin Oranien.³⁷

Den kulturellt inriktade forskningen om dynastier, oavsett om den fokuserar på konstsamlingar, föremål eller beteenden, har gett anledning till formuleringen av begreppet dynastisk identitet.³⁸ Detta begrepp syftar på alla kulturella och sociala sätt därpå dynastier skapade enhet inom familjen. Själva begreppet kopplas i stort sett till den familjehistoriska forskningen som visade att familjer blev ännu större och mer koherenta grupper, där gemensam identitet blev allt viktigare för att förebygga eller tona ned konflikter. Identiteten bildades inte bara inom familjer utan också på korsvägen mellan olika dynastier, vilka möttes framförallt genom äktenskap. Äktenskapspolitik borde främja dynastins egna intressen, men ledde också till kulturellt och materiellt utbyte.³⁹

Och vart ska vi nu?

Kan vi säga att Rom redan syns i horisonten? Genom den aktuella forskningen som skissats i det här bidraget har det blivit klart att historikerna har omvärderat dynastierna som social och kulturell maktgrupp, och inte längre bara fokuserar på en rad kungar. Den nya forskningen har också utvecklat nya begrepp som gör dynastisk forskning mer hanterbar och operationaliserbar, såsom dynastibildning, dynastisäkring, dynastisk identitet och dynastisk centralisering. Liksom för hovet och patronagesystemet är nästa fråga inom dynastiforskning vilken roll denna maktgrupp spelade i statens utveckling under den förmoderna perioden. 2017 skrev Robert von Friedenburg och John Morrill i sin inledning till antologin *Monarchy Transformed: Princes and their Elites in Early Modern Western Europe*, att tidigmoderna stater var lösa konglomerat som egentligen enbart hölls samman av dynastin. Varje missöde inom härskarfamiljen (ett dödsfall vid ett olyckligt tillfälle, eller brist på ättlingar) hotade staten med förintelse.⁴⁰ Det kan väl vara en överdrift, även om ett liknande scenario utspelades efter att Karl II av Spanien dött barnlös. Men ändå är en av de viktigaste frågorna hur utvecklingar inom dynastier och stater hängde ihop.

Kan vi alls differentiera dynastin och staten som två oberoende enheter, eller är det bättre att se på dem som förenade i symbios? Nästan alla politiska enheter där fursten avsattes sökte direkt efter en ny furste (även om

de inte alltid lyckades). Republiker fanns, men de var få (och några, som Republiken Förenade Nederländerna, hade trots det ett slags dynasti) och de flesta nyligen självständiga politiska enheter (som Portugal 1640) eller monarkier i kris, som England efter 1642, ville hellre bli monarkier; till och med *Lord Protector* Oliver Cromwell efterträddes av sin son Richard. Det normala var att ha en monarki och en dynasti, som på sätt och vis också hade funnits även i valmonarkier, som Danmark eller Tysk-romerska riket. Det var tydligen svårt att föreställa sig en stat utan dynasti.⁴¹ Vissa utvecklingar inom dynastier verkar även ha kunnat stärka statens framväxt, till exempel den ökande maktcentralisering som gynnade familjeöverhuvuden. Men frågan är, dock, om den växande dominansen av familjeöverhuvuden var verkan eller resultat av statens framskridande centralisering.

En symbiotisk syn på dynastier och stater och deras gemensamma utveckling betyder inte att det inte fanns konflikter. Hur ska vi annars tolka att förmoderna staters "försteministrar" – som Richelieu och Mazarin i Frankrike, Lerma och Olivares i Spanien och Oxternstierna i Sverige⁴² – ofta visade sig vara så fientliga mot kungarnas yngre bröder eller andra anhöriga – såsom Gaston och Philippe d'Orléans, Filip IV av Spaniens yngre bröder Carlos och Fernando och de svenska Pfaltzgrevarna? Det tycks finnas en motsats mellan dynastiernas och staternas intressen, men det är kanske vettigare att påpeka att det fanns olika grupper både inom dynastier och statsapparater (kungar mot prinsar, ministrar mot representativa organ) som alla hade egna intressen att försvara. Förhållandet mellan stater och dynastier var komplicerat och är en fråga som återstår att lösa.

Den nya dynastiska historien fokuserar inte bara på kungen som politisk ledare, utan analyserar hela hans familj: dess funktion och representation som grupp, men också dess förhållande till staten och roll i statsbildning. Syftet med den nya forskningen är att placera regenter i deras sociala och kulturella sammanhang, samtidigt som alla som fanns omkring dem tillmäts betydelse, inte bara som individer utan också som grupp. Genom att studera dynamiken mellan alla aktörer inom dynastierna och de politiska strukturer inom vilka de rörde sig kan vi förändra vår syn på statsbildning i allmänhet. Många floder har samlats i detta dynastiska delta, inte minst hovstudier, adelstudier, kvinnoforskning och familjeforskning. Hittills har dess kulturella sida betonats betydligt mer än dess politiska konsekvenser, men på vägen framåt sammanförs förhoppningsvis dessa två trådar. Detta ger ett av de mest centrala fenomenen i det tidigmoderna samhället den uppmärksamhet det förtjänar.

Noter

- 1 Paula Sutter Fichtner, *Protestantism and Primogeniture in Early Modern Germany*, New Haven 1989; Klaus Neitmann, "Die Hohenzollern-Testamente und die brandenburgischen Landesteilungen im 15. und 16. Jahrhundert", i *Brandenburgische Landesgeschichte und Archivwissenschaft. Festschrift für Lieselotte Enders zum 70. Geburtstag*, Friedrich Beck & Klaus Neitmann (red.), Weimar 1997, s. 105–125; Jörg Rogge, *Herrschaftsweitergabe, Konfliktregelung und Familienorganisation im fürstlichen Hochadel: Das Beispiel der Wettiner von der Mitte des 13. bis zum Beginn des 16. Jahrhunderts*, Stuttgart 2002; Karl Heinz Spiess, *Familie und Verwandtschaft im deutschen Hochadel des Spätmittelalters 13. bis Anfang des 16. Jahrhunderts*, Stuttgart 1993. Historiografin om de olika aspekterna som tillsammans kan kallas ny dynastisk forskning är omfattande och det är omöjligt att nämna alla aktuella publikationer i denna artikel. Jag ber om ursäkt för förbiseendet av många viktiga bidrag till debatten.
- 2 Jeroen Duindam, *A Global History of Power, 1300–1800*, Cambridge 2015.
- 3 ERC-finansierat projekt "The Jagiellonians: Dynasty, memory and identity in Central Europe", under ledning av prof. Natalia Nowakowska, på Oxford University; ett spanskt projekt finansierat av Ministerio de Economía, Industria y Competitividad med titeln "Conformar la Monarquía Hispánica: Cultura política y prácticas dinásticas en los siglos XVI y XVII", under ledning av prof. Alicia Esteban Estríngana, på Universidad de Alcalá; Riksbankens Jubileumfond-finansierat projekt "Dynastipolitik omvärderad. Dynastier och statsbildning i de habsburgska och oldenburgska monarkierna 1500–1700", på Lunds universitet.
- 4 Se till exempel konferensen "The modern invention of "Dynasty": A global intellectual history, 1500–2000", med talare från Ryssland, Indien, Ungern, Nederländerna, Storbritannien, Danmark, Tyskland, Thailand, Kina och USA.
- 5 Se till exempel Lisa Balabanlilar, *Imperial Identity in the Mughal Empire: Memory and Dynastic Politics in Early Modern South and Central Asia*, London 2012, om dynastisk identitet, och Liesbeth GeEVERS, "Safavid cousins on the verge of extinction: dynastic centralization in Central Asia and the Bahrāmī collateral line (1518–1596)", *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 2015:58–3, s. 293–326, där begreppet dynastisk centralisering utvecklas.
- 6 Ett exempel är Joseph H. Shennan, *The Bourbons: The History of a Dynasty*, London 2007. Ett exempel på en bok med "dynasti" i titeln utan att engagera sig i begreppet är Richard Bonney, *The European dynastic states, 1494–1660*, Oxford 1991.
- 7 Bara några exempel är Jonathan Dewald, *The European Nobility, 1400–1800*, Cambridge 1999 om adeln; Jeroen Duindam, *Vienna and Versailles: The Courts of Europe's Dynastic Rivals, 1550–1780*, Cambridge 2003; Fabian Persson, *Servants of Fortune: The Swedish Court between 1598 and 1721*, Lund 1999 om hov; Serge ter Braake, *Met recht en reenschap: De ambtenaren bij het Hof van Holland en de Haagse Rekenkamer in de Habsburgse Tijd (1483–1558)*, Hilversum 2007 om byråkrater.
- 8 Wolfgang Weber, "Dynastiesicherung und Staatsbildung. Die Entfaltung des frühmodernen Fürstenstaates", i *Der Fürst. Ideen und Wirklichkeiten in der europäischen Geschichte*, Wolfgang E.J. Weber (red.), Köln 1998, s. 95.
- 9 C. Nolte, "Der kranke Fürst: Vergleichende Beobachtungen zu Dynastie- und Herrschaftskrisen um 1500, ausgehend von den Landgrafen von Hessen", *Zeitschrift für historische Forschung* 2000:27, s. 1–36; Stephanie Marra, *Allianzen des Adels: Dynastisches Handeln im Grafenhaus Bentheim im 16. und 17. Jahrhundert*, Köln 2007; Andrew L. Thomas, *A House Divided: Wittelsbach Confessional Court Cultures in the Holy Roman Empire, c. 1550–1650*,

- Leiden/Boston 2010; Liesbeth Geevers & Mirella Marini (red.), *Dynastic Identity in Early Modern Europe: Rulers, Aristocrats and the Formation of Identities*, Farnham 2015, för att nämna några exempel.
- 10 Liesbeth Geevers, "Dynasty and state building in the Spanish Habsburg Monarchy: the career of Emanuele Filiberto of Savoy (1588–1624)", *Journal of Early Modern History* 2016:20–3, s. 267–292; Luc Duerloo, *Dynasty and Piety: Archduke Albert (1598–1621) and Habsburg Political Culture in an Age of Religious Wars*, Burlington 2012.
 - 11 Duerloo 2012; Daniel H. Nexon, *The Struggle for Power in Early Modern Europe: Religious Conflict, Dynastic Empires, and International Change*, Princeton 2009.
 - 12 Gustav Vasas äktenskapspolitik för hans döttrar är ett bra exempel. Se Karin Tegenborg Falkdalen, *Vasadöttrarna*, Lund 2015.
 - 13 Christian IV:s av Danmark andre son Fredrik, avsedd som (celibatär) furstebiskop i norra Tyskland, gifte sig 1643 efter broderns äktenskap hade varit barnlös i flera år. Se Harald Gustafssons kommande artikel "The Oldenburgs 1536–1699: Dynasty formation and dynastic centralization", *Historisk Tidsskrift* 2020.
 - 14 Sharon Kettering, *Patrons, Brokers, and Clients in Seventeenth-Century France*, Oxford 1986.
 - 15 Duindam, Jeroen, *Vienna and Versailles: The Courts of Europe's Dynastic Rivals*, Cambridge 2003;
 - 16 A.G. Dickens (red.), *The Courts of Europe*, London 1977; Ronald G. Asch & Adolf M. Birke (red.), *Princes, Patronage, and the Nobility: The Court at the Beginning of the Modern Age c. 1450–1650*, Oxford 1991; John Adamson (red.), *The Princely Courts of Europe: Ritual, Politics and Culture under the Ancien Régime 1500–1750*, London 2000.
 - 17 Dewald 1999; Guy Rowlands, *The Dynastic State and the Army under Louis XIV*, Cambridge 2002; Toby Osborne, *Dynasty and Diplomacy in the Court of Savoy: Political Culture and the Thirty Years' War*, Cambridge 2002; Hamish S. Scott (red.), *The European Nobilities in the Seventeenth and Eighteenth Centuries: Northern, Central and Eastern Europe*, London 1995.
 - 18 David Warren Sabean & Simon Teuscher, "Kinship in Europe: A new approach to long term development", i *Kinship in Europe. Approaches to Long-Term Development (1300–1900)*, David Warren Sabean, Simon Teuscher & Jon Mathieu (red.), New York 2007, s. 1–32; Amy Livingstone, "Kith and kin: Kinship and family structure of the nobility of eleventh- and twelfth-century Blois-Chartres", *French Historical Studies* 1997:20, s. 419–458; Amy Livingstone, *Out of Love for my Kin: Aristocratic Family Life in the Lands of the Loire, 1000–1200*, Ithaca 2010; Christopher H. Johnson & David Warren Sabean, "Introduction: From siblingship to siblinghood: Kinship and the shaping of European society (1300–1900)", i *Sibling Relations and the Transformation of European Kinship, 1300–1900*, Christopher H. Johnson & David Warren Sabean (red.), New York 2011, s. 1–28; David Crouch, *The Birth of Nobility: Constructing Aristocracy in England and France 900–1300*, Harlow 2005.
 - 19 Derek R. Whaley, *The Wilted Lily. Representations of the Greater Capetian Dynasty within the Vernacular Tradition of Saint-Denis, 1274–1464*, University of Canterbury NZ, 2017.
 - 20 Daniel Schönplflug, *Die Heiraten der Hohenzollern. Verwandtschaft, Politik und Ritual in Europa 1640–1918*, Göttingen 2013.
 - 21 Historiografen om mäktiga kvinnor är omfattande. Några speciellt inflytelserika exempel är Theresa Earenfight, "Without the persona of the prince: Kings, queens and the idea of monarchy in Late Medieval Europe", *Gender & History* 2007:19, s. 1–21; Magdalena S. Sánchez, *The Empress, the Queen, and the Nun: Women and Power at the Court of Philip III of Spain*, Baltimore 1998; Clarissa Campbell Orr (red.), *Queenship in Britain 1660–1837*:

- Royal Patronage, Court Culture and Dynastic Politics*, Manchester 2002; Clarissa Campbell Orr (red.), *Queenship in Europe 1660–1815: The Role of the Consort*, Cambridge 2004; Helen Watanabe-O’Kelly & Adam Morton (red.), *Queens Consort, Cultural Transfer and European Politics, c.1500–1800*, London & New York 2017.
- 22 James Daybell & Svante Norrhem (red.), *Gender and Political Culture in Early Modern Europe, 1400–1800*, London, 2016; Svante Norrhem, ”Im Dienste der Dynastie. Frauen als Mittlerinnen bei Heiratsverhandlungen im Schweden der 1690er-Jahre”, i *Geschlechterrollen in den Außenbeziehungen vom Spätmittelalter bis zum 20. Jahrhundert*, Corina Bastian et al. (red.), Köln 2014, s. 87–102; Svante Norrhem & Elise Dermineur, ”Luise Ulrike of Prussia, queen of Sweden, and the search for political space”, i *Queens Consort, Cultural Transfer and European Politics, c.1500–1800*, Helen Watanabe-O’Kelly & Adam Morton (red.), London & New York 2017, s. 84–108; Louise Berglund, ”Helgonet och rövaren. Filippa av England och Erik av Pommern”, i *Politik och passion. Svenska kungliga äktenskap under 600 år*, Henric Bagerius & Louise Berglund (red.), Stockholm 2015, s. 29–55.
- 23 Duerloo, *Dynasty and piety*; K.M.A. Langmaier, *Erzherzog Albrecht VI. von Österreich (1418–1463): Ein Fürst im Spannungsfeld von Dynastie, Regionen und Reich*, Köln 2015; Carolin Pecho, *Fürstbischof, Putschist, Landesherr. Erzherzog Leopold und sein alternativer Habsburger Herrschaftsentwurf im Zeitalter des Dreißigjährigen Kriegs*, Berlin 2017.
- 24 Titeln är inte än känd.
- 25 Björn Asker, *Karl X Gustav. En biografi*, Lund 2009; Ulrich Lange, *Adolf Johan. Stormaktstidens enfant terrible*, Stockholm 2019.
- 26 Till exempel, Susan Broomhall & Jacqueline Van Gent, ”Corresponding affections: emotional exchange among siblings in the Nassau family”, *Journal of Family History* 2009:34.
- 27 René Vermeir, Dries Raeymaekers & José Eloy Hortal Muñoz (red.), *A Constellation of Courts: The Courts and Households of Habsburg Europe, 1555–1665*, Leuven 2014.
- 28 Till exempel NWO-finansierat forskningsprojekt ”The Nassaus and the family business of power in early modern Europe”, lett av Jasper van der Steen på Leiden University. Också Spangler, se not 24.
- 29 Se till exempel Jonathan Brown & J.H. Elliott (red.), *A Palace for a King: The Buen Retiro and the Court of Philip IV*, New Haven & London 1980.
- 30 Thomas DaCosta Kaufmann, *The School of Prague. Painting at the Court of Rudolf II*, Chicago/London 1988.
- 31 Peter Burke, *The Fabrication of Louis XIV*, New Haven 1992.
- 32 Paul David Lagomarsino, ”Death and the Spanish Habsburgs” (presentation på Columbia University Monarchies Symposium, New York, 27 oktober 1990. Prof. Lagomarsino aldrig hann publicera denna artikel, men delade texten med mig då jag skrev min artikel ”The miracles of Spain: Dynastic attitudes to the Habsburg succession and the Spanish succession crisis (1580–1700)”, *Sixteenth Century Journal* 2015:46, s. 291–311 som behandlar Habsburgarnas syn på succession. Jag vill gärna tacka prof. Lagomarsino igen för hans hjälp.
- 33 María José del Río Barredo, ”Rituals of the viaticum: Dynasty and community in Habsburg Madrid”, i *Exploring Cultural History: Essays in Honour of Peter Burke*, Melissa Calaresu, Filippo de Vivo & Joan-Pau Rubiés (red.), Farnham 2010, s. 55–75.
- 34 Anna Coret, *Pietas austriaca. Ursprung und Entwicklung barocker Frömmigkeit in Österreich*, München 1959; Luc Duerloo, ”*Pietas Albertina*: Dynastieke vroomheid en herbouw van het vorstelijk gezag”, *BMGN – Low Countries Historical Review* 1997:112; Charles Ingrao & Andrew L. Thomas, ”Piety and patronage: The empresses-consort of

- the high baroque”, *German History* 2002:20; Gerhard P. Woeckel, *Pietas bavaria. Wallfahrt, Prozession und Ex-voto-Gabe im Hause Wittelsbach in Ettal, Wessobrunn, Altötting und der Landeshauptstadt München von der Gegenreformation bis zur Säkularisation und der "Renovatio Ecclesiae"*, Weissenhorn 1992; Mirella Marini, "Female authority in the pietas nobilita: Habsburg allegiance during the Dutch Revolt", *Dutch Crossing* 2010:34, s. 5–24.
- 35 Karl Vocelka & Lynne Heller, *Die Lebenswelt der Habsburger: Kultur- und Mentalitätsgeschichte einer Familie*, Graz 1997 & Karl Vocelka & Lynne Heller, *Die private Welt der Habsburger. Leben und Alltag einer Familie*, Graz 1998; Karl Vocelka, *Die Familien Habsburg und Habsburg-Lothringen. Politik – Kultur – Mentalität*, Wien 2010; Geevers 2015.
- 36 Till exempel Jonathan Spangler, *The Society of Princes: The Lorraine-Guise and the Conservation of Power and Wealth in Seventeenth-Century France*, Farnham 2009; Hilla Zmora, "The princely state and the noble family: Conflict and co-operation in the margraviates Ansbach-Kulmbach in the early sixteenth century", *The Historical Journal* 2006:49; Siegrid Westphal Hans-Werner Hahn & Georg Schmidt (red.), *Die Welt der Ernestiner. Ein Lesebuch*, Wien & Köln 2016; Helmuth G. Walther, Werner Greiling, Uwe Schirmer & Gerhard Müller (red.), *Die Ernestiner. Politik, Kultur und gesellschaftlicher Wandel*, Köln 2016.
- 37 Susan Broomhall & Jacqueline Van Gent, *Gender, Power and Identity in the Early Modern House of Orange-Nassau*, London 2016. Se även Svante Norrhem & Jill Bepler (red.), *Telling Objects: Contextualizing the Role of the Consort in Early Modern Europe*, Harrassowitz 2018.
- 38 Geevers & Marini (red.), *Dynastic Identity in Early Modern Europe*.
- 39 Schönpflug, *Die Heiraten der Hohenzollern*. Se om utbyte: Helen Watanabe-O’Kelly & Andrew Morton (red.), *Queens Consort, Cultural Transfer and European Politics, c.1500–1800*, Abingdon 2017.
- 40 Robert von Friedeburg & John Morrill (red.), *Monarchy Transformed: Princes and their Elites in Early Modern Western Europe*, Cambridge 2017.
- 41 Dessa och många andra frågor tagits upp på den nyligen arrangerade konferensen om "Dynasty and state formation in Europe, 1500–1700", Lund, 29–30 augusti 2019, arrangerat som del av RJ-forskningsprojektet "Dynastipolitik omvärderad. Dynastier och statsbildning i de habsburgska och oldenburgska monarkierna 1500–1700".
- 42 J.H. Elliott & L.W.B. Brockloss, *The World of the Favourite*, New Haven & London 1999.

